

Research Article

AN ASPECT IN TERMS OF LANDSCAPE ARCHITECTURE TO RURAL DEVELOPMENT PERSPECTIVE OF TURKEY

Pınar BOLLUKCU

Bartın Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Bartın, Türkiye

ORCID: 0000-0002-0621-3862

Corresponding Author: pbollukcu@bartin.edu.tr

Abstract

Development plans are country based plans that define goals and actions on many issues such as the environment, economy, social policies, cities and rural areas. These plans are a guide that allows questioning past experiences, examining future decision-making processes and evaluating their results. The plans shaped by the evolution and feedback of the development approaches that started with the proclamation of the Republic and the reports produced at the level of the Ministry on the subject play a key role for rural areas and rural development. In 2000, which was the beginning of a new era in the history of the world, the United Nations Summit on the Millennium Development Goals and Sustainable determined after Development Goals (2030), it reveals the responsibility of countries in the global context. From this point of view, policies for rural development in time from that point until today starting from 2000 was questioned in the framework of the discipline of landscape architecture. Based on the environmental, spatial, socio-cultural and economic dimensions of rural development, 4 basic and 29 sub-concepts were determined and scanned with content analysis method. The obtained scanning results are presented as graphs and charts. The main purpose of the study is to determine how much the subject is reflected in the plans conceptually to reveal the results achieved/not achieved in line with the goals and to develop suggestions.

Keywords: Rural landscape, landscape architecture, planning, sustainable development, development plan

*Araştırma Makalesi***TÜRKİYE’NİN KIRSAL KALKINMA PERSPEKTİFİNE PEYZAJ MİMARLIĞI AÇISINDAN BİR BAKIŞ****Özet**

Kalkınma planları, çevre, ekonomi, sosyal politikalar, kentler, kırsal alanlar gibi birçok konuda hedef ve eylemleri tanımlayan, ülke bazında üretilen planlardır. Bu planlar, geçmiş deneyimlerin sorgulanması, geleceğe dair karar alma süreçlerinin irdelenmesi ve sonuçlarının değerlendirilmesine olanak sağlayan bir rehber niteliğindedir. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte başlayan kalkınma yaklaşımlarının, değişen süreç içerisinde evrilmesi ve geri beslemesiyle şekillenen planlar ve konu ile ilgili Bakanlık düzeyinde üretilen raporlar, kırsal alanlar ve kırsal kalkınma için de anahtar rol üstlenmektedir. Dünya tarihi açısından yeni bir dönemin başlangıcı olan 2000 yılında, Birleşmiş Milletler Zirvesi’nde belirlenen Binyıl Kalkınma Hedefleri ve sonrasında Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (2030), küresel çerçevede ülkelerin sorumluluklarını ortaya koymaktadır. Bu noktadan hareketle 2000 yılından günümüze kadar olan süre içerisinde kırsal kalkınmaya yönelik politikalar, peyzaj mimarlığı disiplini çerçevesinde sorgulanmıştır. Kırsal kalkınmanın, çevresel, mekânsal, sosyo-kültürel ve ekonomik boyutlarından hareketle 4 temel kavram ve 29 alt kavram belirlenmiş ve içerik analizi yöntemiyle taranmıştır. Elde edilen tarama sonuçları grafik ve çizelgeler halinde sunulmuştur. Çalışmada temel amaç, kavramsal olarak konunun planlara ne kadar yansıdığını belirlemek, hedefler doğrultusunda ulaşılan/ulaşılamayan sonuçları ortaya koymak ve öneriler geliştirmektir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal peyzaj, peyzaj mimarlığı, planlama, sürdürülebilir kalkınma, kalkınma planı

1. GİRİŞ

Kalkınma konusu, geçmişten günümüze birçok tartışmada yer bulan, tanımlama açısından bakıldığında ise mevcut duruma göre şekillenebilen, çok yönlü bir kavramdır. Tolunay ve Akyol (2006)’ya göre kalkınma; içinde bulunulan durumu iyileştirmeye yönelik bir hareket ve olumlu yönde değişimi içermektedir. Ekonomik ve sosyo-kültürel boyutlarıyla ele alınan kalkınma kavram ve yaklaşımları, günümüzde çevresel boyutuyla da tanımlanmaktadır.

Kırsal kalkınma kavramı ise, kırsal yerleşmeler ve burada yaşayan nüfusun sorunlarına odaklanarak, bu sorunların çözümüne yönelik çalışmaları kapsamaktadır (Bakırcı, 2007). Kırsal kalkınma en geniş tanımıyla; kırsal alanda yaşayan ve geçimini tarım sektöründen veya benzer kırsal mesleklerden sağlayan birey ve toplulukların, insanca yaşam koşullarına kavuşturulması için önce bu yönde bir gereksinme duygusu yaratmak, sonra da bu duygu yönünde çaba harcamaları için maddi ve manevi yardımlar ile demokratik yoldan ekonomik, toplumsal, kültürel kalkınmalarını sağlama uğraşısıdır (GTHB, 2004). Kırsal kalkınma çalışmalarında, kırsal alanların mekânsal sürdürülebilirliği ile birlikte kırsal toplulukların ekonomik sürdürülebilirliği açısından da çalışmalar yürütülmektedir (Bakırcı, 2007).

Türkiye’de kalkınma çalışmaları iki dönem halinde ele alınmaktadır. Cumhuriyetin ilanı ile başlayan “Plan Öncesi Dönem” ve 1960’lı yıllarda hazırlanan kalkınma planlarıyla başlayan, günümüze kadar da devam eden “Planlı Dönem”. Plan öncesi dönem, savaştan henüz çıkmış

yeni bir devletin, kuruluş mücadelesi içerisinde doğmuştur. Nüfusun büyük çoğunluğunun kırsal kesimde yaşadığı bu dönemde, eskinin izleri silinmeye çalışılmış ve bu yönde yeni atılımlar, yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu dönemin icraatları daha çok; savaştan yorgun çıkan vatandaşın üzerindeki ağır vergi yüklerinin kaldırılması, savaşta olduğu gibi kalkınmada da milli bir mücadelenin sürdürülmesi yönünde olmuştur. Bu kapsamda atılan ilk adım henüz Cumhuriyet ilan edilmeden, 1923 yılında İzmir İktisat Kongresi'nin toplanmasıdır. Kongre, Türkiye Cumhuriyeti'nin kalkınma politikalarının çerçevesini çizmesi bakımından önemlidir (Koçaşlı, 2017). Aynı zamanda tüm katılımcılar tarafından oy birliği ile benimsenen ve Milli Ekonomi Anayasası olarak kabul edilen Misak-ı İktisadi kararları da bu kongreyle birlikte tüm dünyaya ilan edilmiştir (Aksoy, 1991). İzmir İktisat Kongresi'yle başlayan ve planlı döneme geçilinceye kadar olan süreçte, kırsal kalkınma alanında atılan en önemli adımlar, Şekil 1'de kronolojik olarak ifade edilmektedir.

1923	1924	1925	1927	1929	1934	1938	1940	1945	1950-1960
İzmir İktisat Kongresi'nin toplanması, Tarımda makineleşme uygulamalarının başlaması	Köy Kanunu'nun çıkarılması. Tarım Bakanlığı'nın kurulması	Aşar vergisinin kaldırılması	Tarım Kredisi Kooperatifleri'nin kurulması	Topraksız köylülere toprak verilmesi	İskân Kanunu ve Tapu Kanunu'nun çıkarılması	Toprak Mahsulleri Ofisi'nin kurulması, Birinci Köy Kongresi ve Ziraat Kongresi'nin toplanması	Köy Enstitüleri'nin kurulması, Ziraat Kurumu'nun açılması	Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nun çıkarılması	Toprak Su Genel Müdürlüğü'nün (1952) ve Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün (1953) kurulması, Tarımsal destekleme politikalarının yaygınlaştırılması

Şekil 1. Plan öncesi dönemde kırsal kalkınmaya yönelik uygulamaların kronolojik sıralaması.

18 Mart 1924 yılında kabul edilen ve günümüzde de geçerliliğini koruyan; 442 sayılı Köy Kanunu, kırsal alana yönelik ilk ve en önemli yasal düzenlemedir. Cumhuriyet tarihinin ilk kanunlarından biri olan Köy Kanunu ile köylere idari bir kimlik kazandırılarak, özel mülkiyet hakkı tanınmış, "Köy"ün tanımı yapılmış ve özellikleri ortaya konulmuştur (Bakırcı, 2007). Tarımda örgütlenme adına atılan adımlar, mekânsal düzenlemelere ilişkin çıkarılan yasalar, katılımcılığı benimseyen karar alma süreçleri, sosyo-kültürel kalkınma arayışları, eğitim çalışmaları ve tarımsal desteklemelerin başlaması; Türkiye'nin kırsal kalkınma yaklaşımlarının temelini oluşturmaktadır. Bu yoğun girişimler sürecinde Mustafa Kemal Atatürk tarafından planlanan ancak Cumhuriyetin ilanından 50 yıl sonra gündeme gelebilen, "İdeal Cumhuriyet Köyü" projesi (Altaş, 2017), Türkiye'nin kırsal alanlarının geleceğine yönelik büyük ve anlamlı hedefler içermektedir. Bu proje, çağdaş yaşam standartlarını ve sürdürülebilir çevre anlayışını benimsemesi, ekonomik kalkınmayla birlikte bilim, eğitim ve kültür açısından da kalkınmayı hedeflemesi bakımından günümüz kalkınma yaklaşımlarıyla paralel olup, büyük bir öngörünün eseridir. Aynı dönem içerisinde gerçekleşen ve olumlu etkisi günümüze kadar devam eden uygulamalardan biri de, eğitim yoluyla toplumun kalkınmasını hedefleyen Köy Enstitüleri'nin kurulmasıdır (Aysal, 2005; Kartal, 2008; Kapluhan, 2012). Takip eden 1950-1960'lı yıllar ve sonrası, kurumsal yapılanmaların ve tarımda makineleşme sürecinin yoğun bir şekilde devam ettiği, tarımsal destek programlarının yaygınlaştığı, sanayileşme eğilimlerinin ve kentleşmenin arttığı, köy kalkınmasına yönelik modellerin gündeme geldiği bir kalkınma dönemi olmuştur (Çağlar, 1986; Erdönmez, 2005; Bakırcı, 2007; Sungur, 2016; Yenigül 2017). Bu dönemde, Marshall yardımlarıyla birlikte artmaya başlayan tarımda mekanizasyonun, işgücü fazlasına sebep olarak, kırdan kente göç olgusunu artırdığı da ifade edilmektedir (Bakırcı, 2007).

Genel olarak bakıldığında, ekonomik ve sosyo-kültürel kalkınmanın birlikte değerlendirildiği, hazırlanmasında bilimsel yöntemlerin kullanıldığı planların yapılması ve uygulanması 1960'lı yıllarda başlamıştır (Günşen ve Atmış, 2020). 1963 yılından itibaren başlayan “Planlı Kalkınma” dönemi, kalkınmanın planlı bir yaklaşımla hükümetler tarafından programlanan, “Beş Yıllık Kalkınma Planlarına” bağlı olarak yürütülmesini hedeflemektedir. Kırsal kalkınma programlarını da içeren planlar (Akın vd., 2015); toplum refahı, sosyal adalet, ekonomik gelişme, eğitim, sağlık ve altyapı yatırımlarında bölgeler arası denge ve verimli tarımsal üretim konularına odaklanmaktadır (Bakırcı, 2007; Bollukcu ve Açıksöz, 2016). 1963 yılından günümüze kadar yapılmakta olan beş yıllık planlar, hükümetlerin gözetiminde ilgili bakanlıklar ve bağlı kurumlar tarafından hazırlanmaktadır (Çizelge 1).

Çizelge 1. Beş yıllık kalkınma planlarına ilişkin detaylar

PLAN ADI	DÖNEMİ	HAZIRLAYAN KURUM
I. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1963-1967	Devlet Planlama Teşkilatı
II. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1968-1972	Devlet Planlama Teşkilatı
III. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1973-1977	Devlet Planlama Teşkilatı
IV. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1979-1983	Devlet Planlama Teşkilatı
V. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1985-1989	Devlet Planlama Teşkilatı
VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1990-1994	Devlet Planlama Teşkilatı
VII. Beş Yıllık Kalkınma Planı	1996-2000	Devlet Planlama Teşkilatı
Uzun Vadeli Strateji ve VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı	2001-2005	Devlet Planlama Teşkilatı
IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı	2007-2013	Devlet Planlama Teşkilatı
X. Beş Yıllık Kalkınma Planı	2014-2018	Kalkınma Bakanlığı
XI. Beş Yıllık Kalkınma Planı	2019-2023	T.C Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Anayasa’ya dayalı, stratejik hedefler ve ön görüler içeren kalkınma planları ile birlikte, kırsal alanı ve kırsal toplumu ilgilendiren birçok gelişme olmuştur. Devlet Planlama Teşkilatı, Köy İşleri Bakanlığı, Orman Köy İşleri Genel Müdürlüğü, Türkiye Kalkınma Vakfı gibi kurumsal yapıların oluşumu, tarım ve toprak reformuna yönelik yasaların hazırlanması, kırsal kalkınma modellerine ilişkin çalışmalar, kırsal kalkınma projeleri ve bölgesel kalkınma projeleri gibi uygulamalar; planlı dönemde gerçekleştirilen çalışmalar olarak sıralanabilir (Geray, 1974; GTHB, 2004; Bakırcı, 2007, Can, 2007; Yeşilbaş, 2011).

1970’li yıllarda tüm dünyada Sürdürülebilir Kalkınma kavramı gündeme gelmiştir. 1980’li ve 1990’lı yıllar; katılımcı yöntemlerin gelişmeye başladığı, sivil toplum kuruluşlarının arttığı ve kırsal alanda cinsiyet eşitliğinin dikkate alınmaya başladığı yıllar olmuştur. 2000’li yıllarla birlikte; kalkınmada çok yönlü politikalarından oluşan yaklaşımlar geliştirilmiştir (Giray vd., 2004).

Cumhuriyetin ilanından günümüze uzanan süreçte, kırsal alan ile ilgili yapılan çalışmalarda odak, ülkenin mevcut koşullarına ve gelişme perspektifine göre şekillenmiştir. Özellikle göç olgusunun hissedilmeye başlandığı 1950’lerden itibaren, mekânsal olarak da kır ve kent

arasındaki etkileşimler planlara yansımıştır. Ekim (2006)'ya göre; kırsal alanlarda yaşam koşulları, kentlere göre daha zorlayıcıdır ve dünya genelindeki dengesiz gelir dağılımı da, kırsal kesimde etkisini daha fazla hissettirmektedir. Özellikle 1990 sonrası uygulanmaya başlayan ekonomi politikaları ile küresel politikalar arasında eşgüdümün sağlanması aşamasında, kırsal alanda sosyo-ekonomik sorunlar ortaya çıkmıştır (Gülçubuk, 2002). Toplumsal barışın ve adaletin temini, bölgeler arasında ekonomik ve sosyal dengenin sağlanması, sanayi ve hizmet sektörlerinin gelişebilmesi için gerekli mali desteklerin sağlanması, yeni istihdam alanlarının oluşturulması bakımından kırsal alanların desteklenmesi ve yaşam koşullarının iyileştirilmesi gerekmektedir (Girgin, 2000; Ekim, 2006). Kırsal kalkınmanın ekonomik ve toplumsal boyutlarıyla birlikte ekolojik boyutlarının da dikkate alınması gerektiği, kalkınma planlarında teorik olarak ifade edilmektedir. Uzun soluklu bir gelişme süreci olan kırsal kalkınmada; çoğu zaman ekonomik öncelikler, çevresel hassasiyetlerin önüne geçebilmektedir. Peyzaj mimarlığı bakış açısıyla, doğal ve kültürel peyzajların dikkate alındığı, koruma önceliklerinin belirlendiği ve yerel halkın kalkınma programlarında etkin rol aldığı katılımcı bir planlama anlayışının benimsenmesi, kırsal kalkınmanın sürdürülebilirliği açısından önemli görülmektedir. Bu odak doğrultusunda çalışmada belirlenen kavramların, planlarda geçme sıklığı taranarak, kırsal kalkınma hedefleri ve uygulamaya yansıyan sonuçları açısından bir değerlendirme yapılmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmanın ana materyali, T.C. ilgili bakanlıkları tarafından hazırlanmış olan VIII., IX., X. ve XI. Beş Yıllık Kalkınma Planları'dır. Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporları ve Kırsal Kalkınma Strateji Planları da, çalışma sonuçlarını beslemesi açısından ayrıca incelenmiştir. Farklı dönemler için farklı bakanlıklar tarafından hazırlanmış olan plan ve raporların detaylı bilgileri Çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2. Çalışmanın ana materyalini oluşturan planlar

Plan Adı	Dönemi	Hazırlayan Kurum/Bakanlık
VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı	2001-2005	T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı
IX. Beş Yıllık Kalkınma Planı	2007-2013	T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı
X. Beş Yıllık Kalkınma Planı	2014-2018	T.C. Kalkınma Bakanlığı
XI. Beş Yıllık Kalkınma Planı	2019-2023	T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı

Çalışmanın yöntemi dört temel aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşamada, çalışma konusuna ilişkin literatür tarama yapılmış ve benzer alanlarda yapılmış çalışmalar incelenmiştir. İkinci aşamada ana materyale ilişkin veriler temin edilmiş, çalışma içeriği ile ilgili kavramlar belirlenmiş ve sınıflanmıştır. Bu kapsamda peyzaj mimarlığı meslek disiplini açısından, kırsal kalkınma odağında 4 temel kavram (Çevresel sürdürülebilirlik, mekânsal planlama, sosyo-kültürel gelişme, ekonomik gelişme) ve 29 adet alt kavram belirlenmiştir. Belirlenen kavramlar, üçüncü aşamada içerik analizi yöntemiyle taranmıştır. İçerik analizi; birçok disiplinde kullanılan temel araştırma araçlarından biri olup, tarafsız ve sistematik bilgi sunmayı hedeflemesi yönüyle, metinsel araştırmalarda kullanılan bir yöntemdir (Koçak ve Arun, 2006). Araştırılan konuya ilişkin yazılı politika metni veya program vb. bir kaynağın varlığında içerik analizi yöntemi kullanılabilir. Yöntem, siyaset, politika, kamu yönetimi, edebiyat, tarih, güzel sanatlar, sosyoloji, ormancılık gibi farklı alanlarda kullanılmaktadır (Gül, 2015; Atmış

ve Günşen, 2016; Günşen ve Atmış, 2020). Kavram taramasında, birebir kırsal kalkınma ile ilgili olmayan ya da farklı anlamlarda kullanılmış olan terimler kapsam dışında bırakılmıştır. Tarama verileri, tablolar ve grafikler halinde sunulmuştur. Sıklık tabloları, ilgili kavramların planlarda geçme sıklığını ifade etmektedir. Bu aşamada, plan hedefleri ve varılan sonuçlar değerlendirilmiştir. Son aşamada, tüm bulguların ışığında Türkiye'nin 2000 yılı sonrası kırsal kalkınma politikalarının genel çerçevesi değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

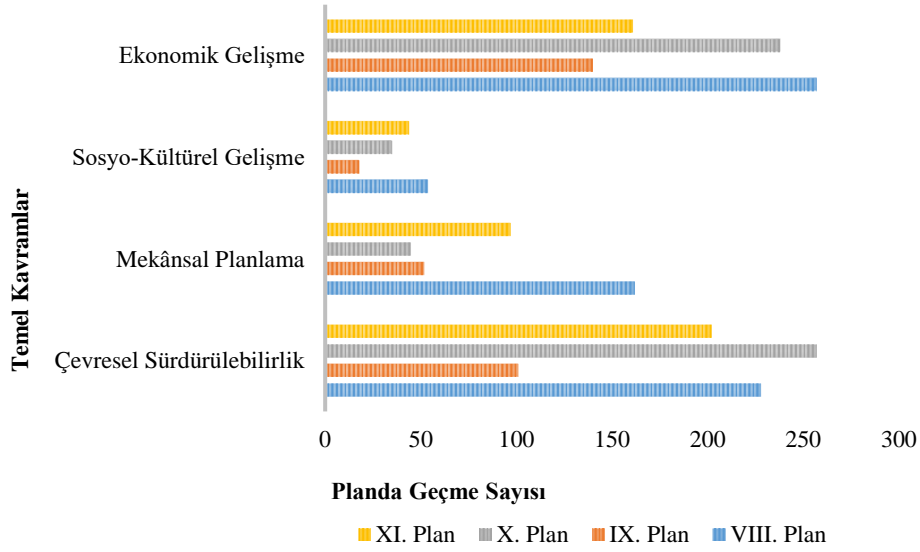
Küresel boyutta kırsal alanların ve toplumun değişimine neden olan ekonomik, sosyal, çevresel, yönetsel ve mekânsal yeniden yapılanma süreçlerinin bütüncül politikalarla ele alınması gerekmektedir (SBB, 2019). Bu bağlamda Beş Yıllık Kalkınma Planlarında “kırsal kalkınma” teması, peyzaj mimarlığı bakış açısıyla değerlendirildiğinde; “çevresel sürdürülebilirlik, mekânsal planlama, sosyo-kültürel gelişme, ekonomik gelişme” ekseninde 4 temel kavram ile bu kavramların altında yer alan toplam 29 adet alt kavram belirlenmiştir. Bu kavramların ilgili plan dönemlerinde geçme sıklığı Çizelge 3'te verilmiştir.

Çizelge 3. Kavramların planlarda geçme sıklığı

TEMEL KAVRAM	ALT KAVRAM	Planda Geçme Sıklığı				Toplam	Ortalama
		VIII. P.	IX. P.	X. P.	XI. P.		
Çevresel Sürdürülebilirlik	Çevre	102	42	108	82	334	83,5
	Peyzaj	1	0	2	1	3	0,75
	Ekoloji	10	1	3	0	14	3,5
	Doğal kaynak	19	6	19	6	50	12,5
	Toprak	30	11	12	10	63	15,75
	Su kaynakları	18	6	13	6	43	10,75
	Sürdürülebilir/lik	48	35	100	97	280	70
<i>Toplam</i>		228	101	257	202		
Mekânsal Planlama	Kırsal	83	33	13	58	187	46,75
	Kırsal alan/yerleşim	19	8	1	11	39	9,75
	Köy	48	11	28	25	112	28
	Kırsal planlama	0	0	0	0	0	0
	Kırsal altyapı	12	0	3	3	18	4,5
<i>Toplam</i>		162	52	45	97		

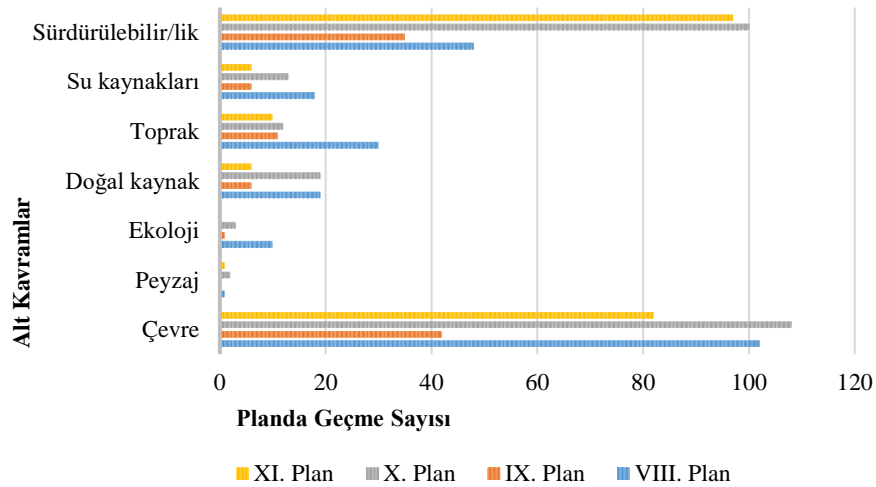
Sosyo-kültürel Gelişme	Kırsal nüfus	1	0	8	1	10	2,5
	Kırsal toplum	0	1	1	3	5	1,25
	Göç	45	16	24	29	114	28,5
	Kırsal yaşam	0	0	0	0	0	0
	Gelenek	8	1	2	11	22	5,5
<i>Toplam</i>		54	18	35	44		
Ekonomik Gelişme	Kırsal üretim	0	0	0	0	0	0
	Kırsal Ekonomi	0	0	3	1	4	1
	Kırsal Kalkınma	17	10	15	15	57	14,25
	Sürdürülebilir Kalkınma	9	1	12	11	33	8,25
	Çiftçi	12	3	2	7	24	6
	Tarım	178	105	139	98	520	130
	Hayvancılık	14	5	11	3	33	8,25
	Ormancılık	13	1	2	3	19	4,75
	Balıkçılık	2	1	2	1	6	1,5
	Arıcılık	2	0	0	2	4	1
	Turizm (Kırsala ilişkin)	6	12	51	18	87	21,75
	El sanatları	4	2	1	2	9	2,25
	<i>Toplam</i>		257	140	238	161	
Genel Toplam		701	311	575	504		

Çalışma bulguları, belirlenen temel eksenler (çevresel sürdürülebilirlik, mekânsal planlama, sosyo-kültürel gelişme, ekonomik gelişme) çerçevesinde irdelenmiştir. Son dört kalkınma planı incelendiğinde; çevresel sürdürülebilirliğe ilişkin kavramların VIII. ve X. planda, mekânsal planlamaya ilişkin kavramların VIII. ve XI. planda, sosyo-kültürel gelişmeye ilişkin kavramların VIII. ve XI. planda, ekonomik gelişmeye ilişkin kavramların VIII. ve X. planda daha fazla anıldığı Şekil 2’de görülmektedir. Çevresel sürdürülebilirlik ve ekonomik gelişmeye ilişkin alt başlıkların planlarda daha sık geçtiği görülürken, mekânsal planlama ve sosyo-kültürel gelişmeye ilişkin alt başlıkların daha az geçtiği göze çarpmaktadır.

Şekil 2. Temel kavramların planlarda yer alma durumu.

Planlarda “Çevresel Sürdürülebilirlik”: Son dört kalkınma planı belirlenen ölçütler çerçevesinde değerlendirildiğinde, çevresel sürdürülebilirliğe ilişkin kavramların en fazla X. planda, en az ise IX. Planda geçtiği görülmektedir. Bu temel kavrama ilişkin alt başlıklardan, planlarda en çok geçen kavram, “çevre” ve “sürdürülebilirlik” kavramlarıdır (Şekil 3).

Şekil 3. Çevresel Sürdürülebilirliğe ilişkin alt kavramların planlarda yer alma durumu.

“Toprak, su kaynakları ve doğal kaynaklar”; plan dönemlerinde anılan diğer kavramlardandır. Bu kavramların VIII. ve X. planlarda daha fazla yer aldığı görülmektedir. “Ekoloji” kavramının planlarda daha az yer alması, anlam bakımından benzer diğer kavramların yer almasına bağlanabilir. Yeni bir kavram olmamasına rağmen “peyzaj” ifadesi, planlarda nadiren yer almıştır.

2001-2005 yıllarını kapsayan VIII. Plan; dünyada insan hakları, hukukun üstünlüğü ve demokrasinin, ortak değerler olarak önemini artırdığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Planda, üniter yapının korunarak devletin yeniden yapılandırılması, toplumun eğitim, sağlık düzeyinin

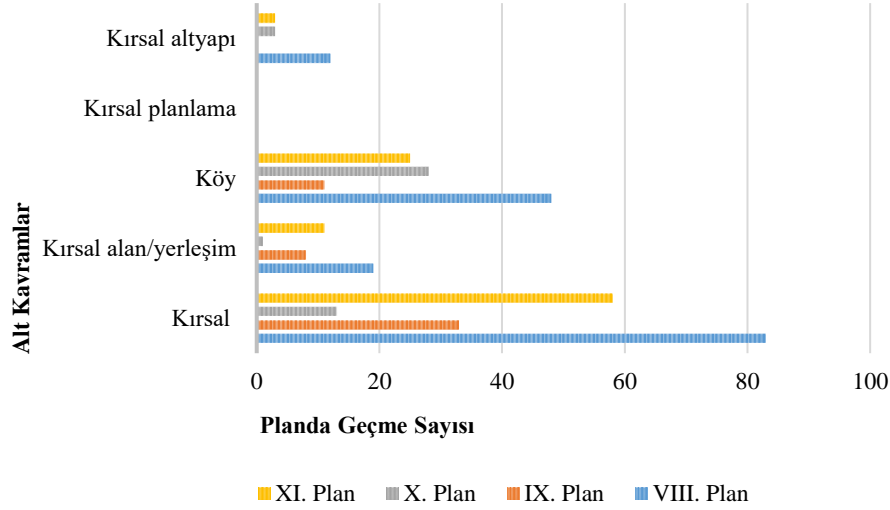
yükseltilmesi, gelir dağılımının düzenlenmesi, bilim ve teknoloji yeteneğinin güçlendirilmesi, altyapı hizmetlerinin artırılması ve çevrenin korunması ile ekonomik ve sosyal yapıda dönüşüm hedeflenmiştir. Planda, çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine; temel amaçlar, kamu yatırımları, bölgesel gelişme, bölge planlaması, imalat ve tüketim, tarım politikaları, ormancılık, enerji, ulaştırma, turizm, kentsel ve kırsal altyapı ve çevre başlıklarında değinilmektedir (SBB, 2000). Batuhan ve Kodaz (2020)'ye göre plan; sürdürülebilir kalkınma ile birlikte çevre koruma hedeflerini de gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Ancak planda, çevre politikalarının ekonomik ve sosyal politikalarla eşgüdümünün sağlanamadığı, ekonomik araçlardan faydalanma konusunda da yetersiz kaldığı Toprak (2006) tarafından belirtilmiştir.

2007-2013 yıllarını kapsayan IX. Plan döneminde, rekabet gücünün ve istihdamın artırılması, beşeri gelişme ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesi, bölgesel gelişmenin sağlanması ve kamu hizmetlerinde kalitenin ve etkinliğin artırılması yönündeki stratejik amaçlar; gelişme eksenleri olarak belirlenmiştir (SBB, 2006). 738 maddeden oluşan planda, çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine; uluslararası gelişmeler ve temel eğilimler, Avrupa Birliği (AB)'ne katılım süreci, ulaştırma, enerji, çevrenin korunması ve kentsel altyapının geliştirilmesi, tarımsal yapının etkinleştirilmesi, sanayi, turizm, sağlık, gelir dağılımının iyileştirilmesi, sosyal içerme ve yoksullukla mücadele konularında değinilmektedir. Yaman ve Arslan (2021)'e göre; plan döneminde çevresel sürdürülebilirlik hedeflerinin gerçekleştirilmesinde; küresel çevre sorunlarıyla mücadele ve çevre korumada teknolojik yaklaşımlar ön plana çıkmaktadır.

2014-2018 yıllarını kapsayan X. Plan döneminde, Türkiye'nin ulusal ve uluslararası boyutta değer üretmede yükselen bir ivme yakalayarak, ülke genelinde yoksulluk sorununu çözmek ilkesiyle; istikrarlı bir ekonomik büyümenin sağlanması, hukukun üstünlüğü, bilgi toplumu, uluslararası rekabet gücü, insani gelişmişlik, çevrenin korunması ve kaynakların sürdürülebilir kullanımı gibi hedefler ön plana çıkmaktadır (SBB, 2013). Çevresel sürdürülebilirlik açısından değerlendirildiğinde Türkiye'nin, küresel çevre sorunlarının çözümüne yönelik hedeflerinin, "ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar" ve "göreceli kapasiteler" ilkeleri çerçevesinde şekillendiği görülmektedir. Planda, artan nüfusun ihtiyaç ve tercihleriyle birlikte çevre sorunlarının da artabileceği; bu bağlamda, çevre koruma ve sürdürülebilir kullanım konularının önem arz ettiği belirtilmektedir. Planda, sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada "yeşil büyüme" kavramı öne çıkmaktadır. Yeşil Büyüme kapsamında, temiz üretim, eko-verimlilik, tarım ve turizm sektörlerinde ekolojik potansiyel değerlendirme ve çevre dostu şehirler ile hem çevrenin korunması hem de rekabetçiliğin artırılması mümkün görülmektedir (SBB, 2013). Erdem ve Yenilmez (2017)'ye göre plan; turizm, altyapı, enerji, ulaştırma ve sanayi gibi birçok başlıkta, çevrenin korunmasına yönelik yaklaşım ve hedefleri içermektedir. Öne çıkan çevresel hedefler; geri dönüşüm, yenilenebilir enerji, yeşil büyüme ve sürdürülebilir şehirlerdir (Öner, 2019; Yaman ve Arslan, 2021).

2019-2023 yıllarını kapsayan XI. Plan döneminde vizyon, "daha fazla değer üreten, daha adil paylaşılan, daha güçlü ve müreffeh Türkiye" olarak belirlenmiştir (SBB, 2019). Planda çevre ve sürdürülebilirliğe ilişkin kavramlara genellikle; öncelikli sektörler ve sektörel politikalar, tarım, turizm, enerji, ulaştırma, mimarlık-mühendislik, eğitim, sağlık, yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre, bölgesel gelişme, kırsal kalkınma ve çevrenin korunması başlıklarında değinilmektedir. Öner (2019) tarafından yapılan analizde de, planda çevre yönetim mekanizmalarının etkinliği, mevzuatın güncellenmesi, çevre sorunlarının çözümüne ilişkin eylem planları, toplumsal çevre bilincinin geliştirilmesi konuları öne çıkmaktadır.

Planlarda “Mekânsal Planlama”: Mekânsal planlamaya ilişkin kavramların, en fazla VIII. planda, en az ise X. Planda geçtiği görülmektedir. Bu temel kavrama ilişkin alt başlıklardan, planlarda en çok geçen kavram, “kırsal” ve “köy” kavramlarıdır (Şekil 4).

Şekil 4. Mekânsal planlamaya ilişkin alt kavramların planlarda yer alma durumu.

“Kırsal” ve “köy” kavramlarıyla birlikte; “kırsal alan-kırsal yerleşim ve kırsal altyapı” kavramları da planlarda daha az sıklıkta yer almaktadır. Bu başlıkta dikkat çekici olan nokta, son dört plan döneminde “kırsal planlama” kavramının hiç anılmamış olmasıdır.

VIII. plan döneminde; küresel ekonomide yeniden yapılanmanın, mekânda yeniden yapılanma ile gerçekleşeceği belirtilmiştir. Bu bağlamda Türkiye’nin çeşitli bölgeleri için bölgesel gelişme potansiyelleri dikkate alınarak ekonomik sektörlerin mekânsal boyutunun da planlara dâhil edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bölge planlama çalışmalarında, sosyo-ekonomik planlarla fiziki planların entegre edilerek mekâna yansıtılması temel hedeflerden sayılabilir. Kent çevrelerinde, rekreasyon amaçlı mekânlar oluşturulması gerekliliği de ifade edilmiştir (SBB, 2000). Mekânsal planlamaya ilişkin kavramlara genellikle; bölgesel gelişme, bölge planlaması, kırsal kalkınma, sosyal ve ekonomik sektörler, nüfus, eğitim, sağlık, kadın aile ve çocuk, serbest zamanların değerlendirilmesi, sosyal refah, istihdam, tarımsal gelişme, altyapı, çevre ve güvenlik başlıklarında değinilmiştir.

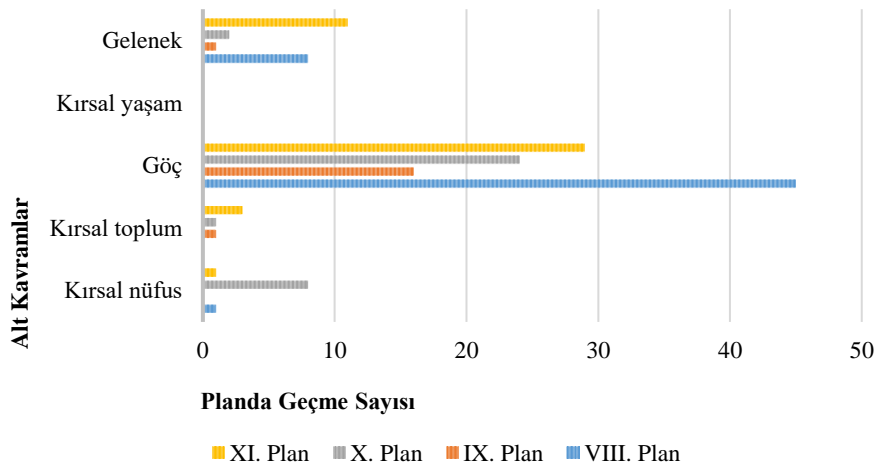
IX. Plan döneminde, kırsal kesimde öncelikli olarak merkezi yerleşim birimleri olmak üzere, altyapı ihtiyaçlarının karşılanması, eğitim ve sağlık hizmetlerinin sunumu hedeflenmektedir. Ayrıca kırsal yerleşim planlamasına ilişkin ölçütlerin, kırsal alanın özelliklerine ve toplumun ihtiyaçlarına göre belirleneceği ve planlamada kırsal alanların, potansiyellerine göre önceliklendirileceği ifade edilmektedir (SBB, 2006). Mekânsal planlamaya ilişkin kavramlara genellikle; bölgesel gelişme, kırsal kalkınma ve eğitim başlıklarında değinilmiştir.

X. Plan döneminde, mekânsal planlamaya ilişkin hedeflerin gerçekleşmesi için; sürdürülebilir ve çevreye duyarlı yaklaşımlarla yaşanabilir mekânların oluşturulmasının gerekli olduğu belirtilmektedir. Bu kapsamda merkezin düzenleyici ve denetleyici rol üstleneceği, uygulamanın ise yerinde gerçekleştirileceği ve ortak karar alma süreçlerine dayanan bir mekânsal planlama sistemi hedeflenmiştir. Mekânsal planlama süreçlerinde afetlere karşı toplumsal bilinç ve direncin artırılması; afetlere dayanıklı ve güvenli yerleşimler oluşturulması

amaçlanmıştır (SBB, 2013). Mekânsal planlamaya ilişkin kavramlara genellikle; mekânsal gelişme ve planlama, kentsel altyapı, afet yönetimi, yaşanabilir mekânlar ve sürdürülebilir çevre, bölgesel gelişme ve rekabet edebilirlik, kırsal kalkınma ve yerelde kurumsal kapasitenin güçlendirilmesi başlıklarında değinilmiştir.

XI. Plan, istikrarlı ve sürdürülebilir ekonominin, sosyal ve mekânsal gelişmeyle paralel olarak kalkınmayı yönlendirebileceğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, kentsel ve kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılması, bölgeler arası eşitsizliğin azaltılması hedeflenmektedir (SBB, 2019). Öner (2019), planda kır kent arasındaki dengenin sağlanmasında yaşam kalitesine odaklanan bir anlayışın hakim olduğunu belirtmektedir. Mekânsal planlamaya ilişkin kavramlara genellikle; yaşanabilir şehirler ve sürdürülebilir çevre, şehirleşme, kırsal kalkınma, başlıklarında değinilmektedir.

Planlarda “Sosyo-kültürel Gelişme”: Sosyo-kültürel gelişmeye ilişkin kavramların, en fazla VIII. planda, en az ise IX. Planda geçtiği görülmektedir. Bu temel kavrama ilişkin alt başlıklardan, planlarda en çok geçen kavram “göç”, en az geçen kavram ise “kırsal toplum” dur. “Kırsal yaşam” kavramı ise hiçbir planda geçmemektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Sosyo-kültürel gelişmeye ilişkin alt kavramların planlarda yer alma durumu.

Planlarda “göç” dışındaki diğer kavramların daha az sıklıkta yer aldığı görülmektedir. Bu başlıkta dikkat çekici olan nokta, son dört plan döneminde “kırsal yaşam” kavramının hiç anılmamış olmasıdır.

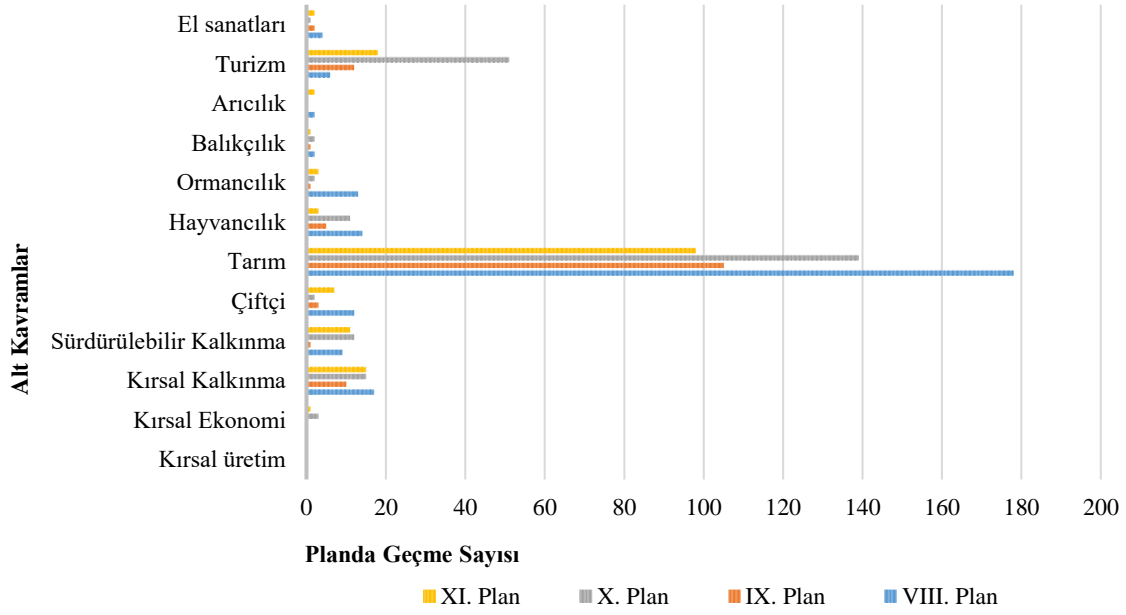
Ekonomik ve sosyal değişimin tüm dünyada yaşandığı VIII. plan döneminde; Türkiye için de sosyo-kültürel bir dönüşümün yaşanacağı vurgulanmıştır. Bu bağlamda, yaşam kalitesinin yükseltilmesi, gelir dağılımının düzenlenmesi, yoksulluğun giderilmesi, bölgesel gelişmişlik farkının azaltılması, temel sosyo-kültürel amaçlardandır. Küreselleşme ile birlikte, iletişim teknolojilerinin geliştirilmesi, teknoloji tabanlı üretim ile verimliliğin artırılması, genç nüfusun ihtiyaç duyduğu altyapı ve hizmetlerin sürdürülebilirliği, eğitim düzeyinin artırılması, sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği ve buna bağlı olarak yaşam standardının yükseltilmesi hedeflenmektedir (SBB, 2000). Sosyo-kültürel gelişmeye ilişkin kavramlara genellikle; bölgesel gelişme, bölge planlaması, nüfus, istihdam, sosyal hizmetler, kentsel-kırsal altyapı, kırsal kalkınma ve kültür-sanat başlıklarında değinilmiştir.

AB'ye üyelik yolunda bir strateji belgesi olarak hazırlanan IX. Plan döneminde, beşeri gelişme, sosyal dayanışma ve bununla birlikte bölgesel gelişmenin sağlanması, sosyo-kültürel açıdan temel hedefleri oluşturmaktadır. Bu bağlamda, sosyo-ekonomik açıdan bütüncül bir yaklaşım esas alınarak, insan odaklı, toplumsal diyalog ve katılımıcılığı önceleyen bir anlayış benimsenmeye çalışılmıştır (SBB, 2006). Öne çıkan hedefler, eğitim, sağlık ve gelir dağılımı eşitliği ile birlikte, toplumsal diyalog ve kültürün korunması olarak sıralanabilir. Bölgesel gelişme ve kırsal kalkınmanın sağlanması, göçün ortaya çıkardığı sosyo-ekonomik sorunların çözülmesi yönünde önlemler geliştirilmesi gerekliliği üzerinde durulmaktadır.

X. Plan döneminde, sosyo-kültürel açıdan; gelişmiş ekonomik koşullarla birlikte, sağlıklı ve güvenli ortamlarda, yüksek yaşam standardına sahip bir toplum hedeflenmektedir. İnsan hakları, bireysel özgürlükler, adil hukuk sistemi ve fırsat eşitliği, planda öncelenen kavramlardır. Toplumsal refahın sağlanmasında, insan odaklı kalkınma anlayışı benimsenmiş ve çağdaş, eğitim seviyesi yüksek ve küresel gelişmelere uyum sağlayan bir toplum hedeflenmiştir (SBB, 2013). Sosyo-kültürel gelişmeye ilişkin kavramlara genellikle yaşanabilir mekânlar ve sürdürülebilir çevre, bölgesel gelişme ve rekabet edebilirlik ve kırsal kalkınma başlıklarında değinilmiştir.

XI. Plan döneminde belirlenen temel sosyo-kültürel hedeflerin, X. Planda belirlenen temel hedefler ile aynı çizgide olduğu söylenebilir. Küreselleşme ile uyum sağlayan ve üretken bir toplumun hedeflendiği planda, kentsel ve kırsal alanlarda yeni iş ve yaşam olanaklarının oluşturulması önemsenmektedir (SBB, 2019). Planda sosyo-kültürel gelişme hedeflerine ulaşma açısından belirlenen temel yaklaşım biçimlerinin; insan odaklılık, katılımıcılık ve kapsayıcılık kavramlarıyla anıldığı görülmektedir. Sosyo-kültürel gelişmeye ilişkin kavramlara genellikle; yaşanabilir şehirler, kırsal kalkınma, tarım ve çevrenin korunması başlıklarında değinilmektedir. “Göç” kavramının, bu planda daha çok dış göç olarak değerlendirildiği, iç göçün planlarda anılmadığı görülmüştür.

Planlarda “Ekonomik Gelişme”: Planlarda ekonomik gelişmeye ilişkin kavramların en fazla VIII. ve X. planlarda geçtiği görülmektedir. Bu temel kavrama ilişkin alt başlıklardan, planlarda en çok geçen kavram, “tarım” ve “turizm” kavramlarıdır (Şekil 6). “Kırsal kalkınma” ve “sürdürülebilir kalkınma” gibi genel kavramların yanı sıra “hayvancılık” gibi sektörel kavramlar da planlarda diğer kavramlara göre daha fazla anılmaktadır. “Kırsal üretim” ve “kırsal ekonomi” gibi genel ekonomik kavramlara neredeyse değinilmediği, kırsal alanların önemli sektörlerinden olan “balıkçılık, arıcılık ve el sanatları” kavramlarına da çok az değinildiği göze çarpmaktadır.

Şekil 6. Ekonomik gelişmeye ilişkin alt kavramların planlarda yer alma durumu.

VIII. Planın ekonomik hedefleri; AB'ye uyum sürecinin gerektirdiği koşullarla birlikte şekillendirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda ihracata dönük, yerel kaynakları harekete geçirmeyi hedefleyen, katma değeri yüksek bir üretim anlayışı hedeflenmektedir (SBB, 2000). Planda, ekonomik gelişme hedeflerine; bölgesel kalkınma, kalkınmada öncelikli yöreler, kırsal kalkınma, gelir dağılımının iyileştirilmesi, istihdam, imalat, tarımsal gelişme, bitkisel üretim hayvancılık, ormancılık, kırsal altyapı ve çevre başlıklarında değinilmektedir.

Ekonomik gelişmede bütüncül bir yaklaşımın benimsendiği IX. Plan döneminde, temel sorunların önceliklerine göre sınıflandırılması ve hedefe bu önceliklere göre yön verilmesi amaçlanmaktadır. Kırsal sektörlerin sorunlarına yoğunlaşarak, arazi toplulaştırma çalışmalarının yapılması, eğitim ve örgütlenme eksikliğinin giderilmesi, kırsal kalkınma faaliyetlerinin etkin şekilde yürütülmesi temel öncelikler olarak göze çarpmaktadır. Bu kapsamda, yerel yönetimler ve il özel idarelerinin teknik ve mali etkinliğinin artırılması, AB politikaları ile eşgüdümün sağlanmasına yönelik faaliyetlerin geliştirilmesi hedeflenmektedir (SBB, 2006). Planda kırsal ekonomik gelişme hedeflerine, kırsal kalkınma, bölgesel gelişme, büyüme ve istihdam, tarımsal yapının etkinleştirilmesi, çevrenin korunması ve turizm başlıklarında değinilmektedir.

X. Plan döneminde, üretim faktörlerinin verimlilik düzeyinin artırılması, yenilikçi üretim metotlarının yaygınlaştırılmasıyla mevcut üretim yapısının dönüştürülmesi, kırsal alanların potansiyelinin etkin bir şekilde değerlendirilmesi ve bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılması hedeflenmektedir (SBB, 2013). Planda ekonomik gelişme hedeflerine daha çok; bölgesel gelişme, tarım ve gıda, kırsal kalkınma, yenilikçi üretim, kırsal kalkınma, çevre koruma, toprak ve su kaynakları yönetimi ve mahalli idareler ana başlıklarında değinilmiştir. Yaman ve Arslan (2021)'e göre planda, kırsal ekonomik sektörlerin gelişiminde temel hedef sürdürülebilirlik olarak görülmektedir.

Ekonomide istikrarın ve rekabet gücünün artırılması hedeflerinin ön plana çıktığı XI. Plan döneminde, her alanda yenilikçi ve ihracata dönük üretimin teşvik edilmesi, katılımcı ve

kapsayıcı politikaların geliştirilmesi hedeflenmektedir. Planda tarım ve turizm, öncelikli olarak belirlenen sektörlerdendir (SBB, 2019). Ekonomik gelişme hedeflerine daha çok; rekabetçi üretim ve verimlilik, öncelikli gelişme alanları (tarım), kırsal kalkınma, sürdürülebilir kalkınma amaçları ve çevrenin korunması başlıklarında değinilmektedir.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Cumhuriyetin ilanından günümüze uzanan süreçte, kırsal alanlar ile ilgili yapılan çalışmalarda odak, ülkenin mevcut koşullarına ve gelişme perspektifine göre şekillenmiştir. Özellikle göç olgusunun hissedilmeye başlandığı 1950'lerden itibaren, mekânsal olarak da kır ve kent arasındaki etkileşimler, ilgili dönemlerde planlara yansımıştır. 2000'li yıllar itibariyle küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve bin yıl hedefleri çerçevesinde planların, dünya gündemiyle uyumlu olarak şekillendiği göze çarpmaktadır.

Son dört planın değerlendirildiği çalışmadan elde edilen sonuçlar; kırsal kalkınmanın temel bileşenleri olan ekolojik, ekonomik ve sosyo-kültürel boyutun, eşit oranda planlara yansıyamadığını göstermektedir.

Çevresel sürdürülebilirliğe ilişkin kavramların planlarda sıklıkla yer alması, bu konuda önemli adımların atılmakta olduğunu düşündürmektedir. Ancak belirlenen hedeflerle tezat oluşturan uygulamalar da gündemde yerini korumaktadır. Gezegeni bütünüyle etkileyen iklim krizi ve buna bağlı gelişen afet niteliğindeki yıkımların sonuçlarının ne kadar ağır olacağına ilişkin öngörüler, hem yerel hem de küresel boyutta acil önlemler alınması gerektiğini ortaya koymaktadır. Kalkınma planlarında ve yürütülen projelerde, doğal kaynakların sınırsız olmadığını kabul eden bir yaklaşımın benimsenmesi ve bu bilincin hem kentsel hem de kırsal toplumda yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Doğal ve kültürel peyzajın en iyi örneklerini barındıran kırsal alanların, mekânsal planlama ve altyapı sorunlarının çözülmesi, kırsal kalkınma yönünde atılacak adımlardan biri olmalıdır. Bu konuda ilgili Bakanlıklar düzeyinde başlatılan pilot çalışmalar bulunmaktadır. Her bölgenin sahip olduğu potansiyelin farklı olduğu bilinciyle; özellikle ekolojik hassasiyetleri ve kültürel yapıyı ön planda tutan, katılımcılık anlayışıyla yönetilen planlama çalışmaları sürdürülmeli ve hayata geçirilmelidir. Kırsal alanların mekânsal planlamasında, idari sınırların yanı sıra doğal eşikler de dikkate alınmalıdır. Bu bağlamda havza ve mikro havzalar düzeyinde planlama çalışmaları yürütülmelidir.

Planlarda en az değinilmesine karşın, bugün kırsal alanların en önemli sorunlarından biri sosyo-kültürel problemlerdir. Geçmişte nüfusun büyük bölümünün kırsal alanlarda yaşadığı, günümüzde ise ciddi oranda artan kentleşme ile bu oranın azaldığı görülmektedir. Bu azalmada 2012 yılında çıkarılan 6360 Sayılı Büyükşehir Yasası'nın da etkisi olmakla birlikte, yoğun göç olgusunun artan bir ivmeyle devam ettiği görülmektedir. Kırsalda nüfus kaybının önüne geçilmesi için, yaşam standardının yükseltilmesi konusunda acil eylem gerekmektedir. Kır ve kent arasında sosyo-kültürel gelişmişlik farkının azaltılması, eğitim, sağlık ve sosyal faaliyetlerin artırılmasına bağlıdır.

Planlarda kırsal kalkınma ile ilişkilendirilen en temel kavram, tarımdır. Tüm ülke, kırsal alanlarda gerçekleştirilen bitkisel ve hayvansal üretim faaliyetleri sayesinde gıda ihtiyacını karşılamaktadır. Tarıma karşı azalan ilgi, ekonomik sorunlar ve politik yaklaşımlar, son yıllarda tarımda dış alım sonucunu doğurmuştur (Erbay, 2013). Bunun engellenmesi adına,

tarımda kolaylaştırıcı ve teşvik edici yöntemler uygulamaya geçirilmelidir. Bu kapsamda hem üst ölçekli hem de yerel ölçekli birçok proje yürütülmekte ve üreticilere destek sağlanmaktadır (TOB, 2021). Geleneksel kırsal yaşamın korunması için sadece büyük üreticiler değil, küçük üretim yapan çiftçilere yönelik de teşvik edici programların geliştirilmeye devam etmesi gerekmektedir. Özellikle sağlıklı gıda temini açısından kendi kendine yeten bir ülke olmanın yolu, kırsal alanların ve kırsal hayatın devamlılığına bağlıdır. Bu noktada, atıl tarım arazilerinin verimli olarak değerlendirilmesi, yöreye uygun ürün desenlerinin belirlenmesi, bilinçli üretici kültürünün oluşturulması, akıllı üretim tekniklerinin yaygınlaştırılması, yerli ürün ve yerli üretimin desteklenmesi, yaşam standartlarının yükseltilmesi ve bu bağlamda, kırsal toplumun güçlendirilmesi önemli görülmektedir.

Planlarda belirtilen her hedefin başarıyla sonuçlanmasını beklemek, gerçekçi bir yaklaşım olmayabilir. Ancak başarıya ulaşmak için; sağlam atılan her adımın, bir önceki adımdan daha büyük ve kararlı olması gerekmektedir. Ülke ekonomisinin iyileştirilmesinin yanında, doğal ve kültürel peyzajların korunmasını ve toplumun sosyo-kültürel açıdan dönüşümünü hedefleyen politikaların hayata geçirilmesi gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Akın, S., Tutkun, M., Başbağ, S., Ekinci, R., Eren, H. (2015). Diyarbakır'da Ekonomik Yatırımlara Verilen Desteklerin Değerlendirilmesi. *Iğdır Univ. J. Inst. Sci. & Tech.* 5(2): 71-77.
- Aksoy, Y. (1991). Kurtuluş Savaşı Işığında İzmir İktisat Kongresi (17 Şubat 1923), Maya Matbacılık, İzmir, 78 s.
- Altaş, S. (2017). Geleceğe Miras Olarak Bırakılan Bir Kırsal Kalkınma Projesi: Atatürk'ün Ideal Cumhuriyet Köyü. *Recep Tayyip Erdogan Universtiy Journal of Social Sciences* (2017) 6: 255-287.
- Atmış, E., Günşen, H.B. (2016). Political Parties and Forestry Relations in Turkey's General Elections in 2015. *Journal of the Faculty of Forestry Istanbul University*, 66(2): 587-599.
- Aysal, N. (2005). Anadolu'da Aydınlanma Hareketinin Doğuşu: Köy Enstitüleri. Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi. S 35-36, Mayıs-Kasım 2005, 267-282.
- Bakırcı, M. (2007). Türkiye'de Kırsal Kalkınma Kavramlar-Politikalar-Uygulamalar. Nobel Yayınları. Yayın no: 1116, ISBN: 978-9944-77-120-7, İstanbul, 416 s.
- Batuhan, T., Kodaz, İ. (2020). On Birinci Kalkınma Planında Kentleşme ve Çevre Politikaları. *Şehir ve Medeniyet Dergisi* ISSN: 1308-8386. https://www.sehircimedenyetergisi.org/wp-content/uploads/sm6_11/sm6_11_4.pdf. Erişim Tarihi: 05.06.2021.
- Bollukcu, P., Açıksöz, S. (2016). Ecological Approach to Rural Development. *Environmental Sustainability and Landscape Management*, (Ed. Efe, R., Cürebal, İ., Gad, A. and Tóth, B.), ISBN 978-954-07-4140-6, Chapter 32, pp. 512-522.
- Can, M. (2007). Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye'nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: Sapard ve İpard Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, FBE. Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü, Ankara, 95 s.
- Çağlar, Y. (1986). Köy, Köylülük ve Türkiye'de Köy Kalkınma Sorunu. TZD Yayını, Ankara.

- Ekim, R.M. (2006). Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Politikaları ve Türkiye'nin Uyumu. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE. Avrupa Birliği ABD. Avrupa Birliği Programı, İzmir, 231 s.
- Erbay, R. (2013). Ekonomik Kalkınmada Tarımın Rolü: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. Namık Kemal Üniversitesi, Balkan Sosyal Bilimler Dergisi, 2 (4). <http://acikerisim.nku.edu.tr:8080/xmlui/handle/20.500.11776/1661>. Erişim Tarihi: 14.06.2021
- Erdem, M.S., Yenilmez, F. (2017). Türkiye'nin Avrupa Birliği Çevre Politikalarına Uyum Sürecinin Değerlendirilmesi. Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi. 4(2), 91-119.
- Erdönmez, C. (2005). Köykent: Olumlu ve Olumsuz Yönleriyle Bir Kırsal Kalkınma Projesinin Çözümlemesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi Seri: A, Sayı: 2, 35-51. ISSN: 1302-7085.
- Geray, C. (1974). Planlı Dönemde Köye Yönelik Çalışmalar. TODAİE Yayınları, Yayın No: 139, Ankara.
- Giray, F.H., Akın, A., Gün, S. (2004). Kırsal Kalkınmada Yeni Perspektifler. 6th Congress of Agricultural Economist, September 16-18, 2004, Tokat/Turkey. <https://tarekoder.org/2004tokat/157-164.pdf>.
- Girgin, İ. (2000). Kırsal Sanayi ve Kalkınma İlişkileri. Tarım ve Köy Dergisi, TKB Yay. Dairesi Bşk. Matbaası, Sayı: 131, Ankara.
- GTHB (2004). Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyon Raporu, II. Tarım Şurası. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara, 55 s.
- Gül, H. (2015). Kamu Politikası Analizi, Yöntemleri ve Teknikleri. Yasama Dergisi, 29: 5-31.
- Gülçubuk, B. (2002). Küreselleşme ve Küreselleşmenin Türkiye'nin Tarım Politikasına Yansımaları. Mülkiye Dergisi, Cilt: XXII, Sayı: 236, 97-113.
- Günşen, H.B. Atmış, E. (2020). Kalkınma Planlarında Yer Alan Orman Köylüsüne İlişkin Politikaların Zamansal Değişimi. Bartın Orman Fakültesi Dergisi, 2020, 22 (1): 256-272.
- Kapluhan, E. (2012). Atatürk Dönemi Eğitim Seferberliđi Ve Köy Enstitüleri. Marmara Coğrafya Dergisi Sayı: 26, 172-194, ISSN:1303-2429.
- Kartal, S. (2008). Toplum Kalkınmasında Farklı Bir Eğitim Kurumu: Köy enstitüleri. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 4 (1): 23-36.
- Koçak, A., Arun, Ö. (2006). İçerik Analizi Çalışmalarında Örneklem Sorunu. Selçuk İletişim, 4 (3): 21-28.
- Koçuşlı, İ.O. (2017). 1923 İzmir İktisat Kongresinde Alınan Kararların Dönemin İktisat Politikalarına Etkileri, International Journal of Academic Value Studies 3 (17): 134-148, ISSN: 2149-8598.
- Öner, Ş. (2019). Amaç ve Politikalar Açısından Yerel Yönetimler: Onuncu ve On Birinci Kalkınma Planları Karşılaştırmalı Analizi. Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, 2 (3): 645-664.
- SBB (2000). Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005). Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 243 s. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Sekizinci-Be%C5%9F-Y%C4%B1ll%C4%B1k-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2001-2005.pdf>
- SBB (2006). Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013). Devlet Planlama Teşkilatı, Ankara, 100 s. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Dokuzuncu-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2007-2013%E2%80%8B.pdf>

- SBB (2013). Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018). TC. Kalkınma Bakanlığı, Ankara, 221 s. <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/Onuncu-Kalk%C4%B1nma-Plan%C4%B1-2014-2018.pdf>
- SBB (2019). On Birinci Kalkınma Planı (2019-2023). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Ankara, 209s. https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2019/11/ON_BIRINCI_KALKINMA-PLANI_2019-2023.pdf
- Sungur, Z. (2016). Demokrat Parti Döneminde (1950-1960) Tarım Politikaları ve Etkileri. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8 (14): 1-24.
- TOB (2021). T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Kırsal Kalkınma Projeleri, <https://www.tarimorman.gov.tr/Konular/Kırsal-Kalkinma/Projeler>. Erişim Tarihi: 14.06.2021.
- Tolunay, A., Akyol, A. (2006). Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar. Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi. A (2): 116-127, ISSN: 1302-7085.
- Toprak, D. (2006). Sürdürülebilir Kalkınma Çerçevesinde Çevre Politikaları ve Mali Araçlar. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(4), 146-169.
- Yaman, A., Arslan, C. (2021). Türkiye'de Yapılan Kalkınma Planlarındaki Çevre Sorunlarına Yönelik Politikaların Değerlendirilmesi. Uluslararası Akademik Birikim Dergisi, 4 (1): 21-36.
- Yenigül, S.B. (2017). Kırsal Kalkınma Politikalarında Yeni Yaklaşımlar ve Bu Yaklaşımların Türkiye'nin Kırsal Kalkınma Politikalarına Etkisi. Planlama, 27(1):16-25.
- Yeşilbaş, M. (2011). Kırsal Kalkınma Politikalarının Gelişim Çizgisi ve Planlı Dönemde Kırsal Kalkınma Yaklaşımları. Türk İdare Dergisi, S: 470, (2011), 153-176.

© 2021 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).